

PIJANI OD RATNE STVARNOSTI

(Aleksandra Jovičić: *Naše male smrti*, Književna radionica Rašić, Beograd, 2020)

Već u prološkoj pesmi, naslovljenoj „Apatrid“, mapira se pozicija lirskog subjekta druge pesničke zbirke Aleksandre Jovičić. Konfiguracija *Naših malih smrti* obeležena je decentri-ranošću subjekta. Pevanjem u trećem licu, koje implicira neutralisanje pozicije, situacija izgnanstva se u ovoj pesmi univerzalizuje. Obeskorenjenost traje do smrti, a nema garantije ni za to da će nakon smrti ispred očiju čoveka-apatrida pući nekakav metafizički horizont, jer *čovek bez domovine nije ptica / i ne može se vinuti u zrak*. Izmeštenost se ne može transcendirati, tu ni metafora tla ne pomaže. Na obzorima pesničkog teksta upravo se tekstualnost otkriva kao oznaka ljudskosti; bez mogućnosti tvorenja teksta apatrid bi bio izjednačen sa životnjama koje lutaju po gudurama. U poeziji Aleksandre Jovičić frekventan je motiv užarenog kamenja, koji može asociратi na mučeništvo; mi, izgnanici, moderni mučenici, kotrljamo reči, svoje identitetske ostatke *dok se pijani od stvarnosti / vučemo po užarenom kamenju* („Krhotine života“). Kolektivnost lirskog „mi“, doslovno dislociranog, pre-vazlazi opseg porodice lirske junakinje i prenosi se na čitavu ulicu, grad, ljudsku populaciju, floru, faunu i predmetnost. Kao što porodica, doslovno i figurativno, tumara po svetu, opterećena oduzetim stvarima i ljudima i u potrazi za mirom i sigurnošću, tako i negdašnja profesorka lirske junakinje u očaju luta duž ograde od bodljikave žice tragajući za sinom, odvedenim u ratu, u pesmi „Zabranjeni grad“.

Poeziju Aleksandre Jovičić odlikuje suptilan lirski izraz kojim se govori o najtežim temama – smrti, strahu za sopstveni život, atmosferi rata, i to je stilsko, poetičko i tematsko pozicioniranje kojim se pesnikinja postavlja nasuprot „progresivnim“ savremenim poetikama šoka i provokacije, trivijalizacije, jeftinog poentiranja, nemotivisane vulgarizacije i relativizacije svega i svačega. Poetiskim izrazom svakako naklonjenija tradicionalnije orientisanoj struji savremenog srpskog pesništva, pesnikinja promišljeno i s ozbiljnošću tretira mučne društvene teme. Poezija u zbirci *Naše male smrti* semantički je precizna, evokativna, poetički zaokružena, čisto lirske atmosfere, izraženog kontinuiteta.

Emigrantska tematika zbirke realizovana je kombinovanjem dokumentarizma i simbolizacije. Zapis, pesnički tekst je mali, privatni nezaborav i istorijat, ali i kolektivno i javno svedočanstvo. Konfuzija identiteta u lirskom narativu je formalno obeležena osobenom fokalizacijom, približavanjem detinjoj perspektivi, ali i distancom, ostvarenom upotreboru perfekta u retrospektivnoj lirskoj naraciji. Sučeljenost detinje percepcije zadržane u sećanju odrasle žene dovodi do neprestane promene pozicija i oscilacija na planu devojčica/žena. Zbirka je sačinjena od tri ciklusa približno jednakog obima. Detinjstvo, rat i smrt, kao centralni motivi, u različitoj meri su tematski zastupljeni u pojedinim ciklusima. U „Krhotinama života“ tematsko uporište je *detinjstvo koje se umorilo* („Zabranjeni grad“), u „Maglama“ se

eksplicitnije uvodi tema rata, a kad je reč o trećem ciklusu, tematska preokupacija jasno se vidi u samom naslovu, po kojem je i zbirka dobila naziv: „Naše male smrti“.

U naslovu prvog ciklusa otkriva se svojevrsno autopoetičko određenje, temeljni kompozicioni i tematski princip Jovičićke poezije. Doživljajna stvarnost biva transformisana u „razbijen život“, isparcelisana sećanja dozivaju se i tekstualno fiksiraju u pojedinačnim segmentima rudimentarne lirske fabule i u pesničkim slikama. U „Krhnotinama života“ inicijacija u svet odraslih pretvara se u beg, bez mogućnosti uspostavljanja čvrstog identitet-skog uporišta. Slike detinjstva i odrastanja kojih se grčevito drži egzistencijalno ugroženi subjekt služe konstruisanju hronotopa sećanja. U lirsku atmosferu se diskretno i postepeno uvode motivi rata, izbeglištva i razaranja. Odbegli se pretvaraju u seni gubeći svoj negdani život. Lirska junakinja priziva vreme u kom su zarobljene uspomene, pokušava da fiksira i konzervira doživljajnu cikličnost sećanja: *ja živim pod staklenim zvonom / i proživljavam svega nekoliko naših godina / želeći da zaustavim vreme* („Krhotine života“). Postavši svesna linearnosti vremena i neponovljivosti doživljaja, poučena Lalićevim poetskim uvidom o ubrzaju (*da si znao da će sve biti tako brzo okončano / šta bi uradio drukčije* – „Krhotine života“), lirska junakinja rezonuje: dozivanje u sećanju je efemernog karaktera i kratkog daha. Poetski subjekt nalazi se pred aporijom: sećanja se ne mogu preseliti i materijalizovati u novoj sredini, niti mogu biti izgnana iz njene svesti. Katalogizacija je čest postupak u poeziji Aleksandre Jovičić i izrazito je funkcionalna: nabranje je ekvivalentno čuvanju od zaborava, predmetnost koja se popisuje služi kao sidro kojim se poetski subjekt može zaštititi u prošlosti. Isceliteljska funkcija memorisanja reči i pesme posebno je izražena u pesmi „Lazarice“, u kojoj lirski glas žali za običajem i pesmom kao izrazima rodnog tla, ali i zapisuje reči pesme koja se u zavičaju pevala.

U pesmi „Nedeljni ručak“ kolektivna nesreća nazire se iza porodičnih problema, ratna agresija iza histerije i vike članova porodice, prisilno prostorno izmeštanje iza privatnih daljina i otuđenosti, a smrt iza praznih stolica privučenih stolu u toku savremene ceremonije nedeljnog ručka, čija se nerealizovanost otkriva u nizu pogodbenih rečenica. Učestalošć pogodbenih konstrukcija u poeziji Aleksandre Jovičić formalno i semantički se obeležava neizvesnost, nesigurnost, hipotetičnost, a u pesmi „Zabranjeni grad“ nemogućnost povratka u rodno mesto (*Ako se vratimo u zabranjeni grad*). Preciznim ocrtavanjem poznatih i prisnih toponima i deiktičkim usmeravanjem čitaoca stiče se utisak da subjekt u lirskoj sadašnjosti posmatra prostor zabranjenog a bliskog mesta.

Lirska junakinja u svakom se ciklusu obraća figurama koje su presudno uticale na formiranje njene svesti. Ona je politički osvešćena, svesna je svoje marginalne pozicije i nemöći, ali pod uticajem uzorne osobe iz detinjstva, obrazovane i hrabre pesnikinje, uspeva da zadrži unutrašnju autonomiju. U pesmi „Pismo“ realizovan je poetički fenomen koji podseća na prustovsko afektivno sećanje; jedna olfaktorna senzacija, miris mošusa, asociira na profesorku koja se doživjava kao heroina. Pozicija lirskog subjekta je oslabljena, ona ne može pristupiti sferi odlučivanja, instance društvene i političke moći apsolutno su van njenog domaćaja, ali sebe može zaštititi duhovnim povezivanjem s drugima.

Drugi ciklus zbirke značenjski je slojevitiji, a u velikom broju pesama lirski subjekt je impersonalizovan. Pesme „Predgrađa“ i „Smog“ obeležene su lirskim portretisanjem, urbanim pejzažima, lirskom deskripcijom, socijalnim motivima i ambijentom koji se umno-

gome razlikuje od hronotopa sećanja razvijenog u prvom ciklusu. Osećanje uznemirenosti i utamničenosti transponovano je u hronotop puta u pesmi „Vozovi“: *U kupeima utamniče-na / Siva nesrećna lica*. U pesmi „Kletva“ naglom promenom tona i perspektive načinjen je svojevrstan rez. Mnoge pesme zbirke *Naše male smrti* dijalogično su strukturisane, što je i formalno obeleženo upotrebo kurziva. Stihovi upućeni kiši u pomenutoj pesmi lirskoj junakinji služe da prebegne u onirički prostor. U segment posvećen kiši inkorporisan je i motiv ravnodušne rodne grude koja je personifikovana. Ni pogledom ni rečima ne prepoznajući lirsku junakinju kao sopstveni izdanak, rodna gruda se ispostavlja osamostaljenom i otuđenom, dok posvećivanje lirskega segmenata kiši može implicirati potrebu za spiranjem, ritualnim čišćenjem. Indiferentnost kao obeležje je na rodnu zemlju preneto sa centara moći, dok osećanje obeskorenjenosti potiče od lirske junakinje. Ovaj semantički mehanizam zamene na relaciji spoljašnje/unutrašnje primenjen je i u razvijanju motiva aveti, duhova umrlih predaka, koji se naizgled materijalizuju u spoljašnjosti, a zapravo su prisutni tek u svesti lirskog subjekta.

Priroda, pogotovo floralni motivi, čine zaseban tematski kompleks Jovičićkine poezije, neodvojivo isprepleten s motivima razaranja. Pred očima lirskog subjekta pesme „Trava“ kao da se odvija filmska traka. Utešnost i pomirljivost prirode, koja sve izjednačava, nivelišuće dejstvo trave koja raste preko grobova ekvivalentno je poruci slikovne predstave *Danse macabre*. Sem toga, pustošenje se i van ratnog konteksta često ispoljava kao inherentno svojstvo prirode. Motiv magle prisutan je i u autokinoj prvoj zbirci i simbolizuje nerazjašnjeno nestajanje, sablasnu nevidljivost, jezovitu zagonetnost. Lirska junakinja pesme „Magla“ misteriozno je odsutna tokom zime, pri čemu postoji dovoljno semantičkih signala da se zaključi da je ženska osoba bila blizu smrti, i to iskustvo ju je radikalno promenilo. Lirski subjekt je leći rečima, čitajući joj poeziju, prizivajući terapeutsko dejstvo reči i poezije. Pesmom „Buđenje“ otvara se polje pozitivnog perspektivizma, koje u zbirci *Naše male smrti* nije potencirano. Lirski glas iskazuje sreću zbog vraćanja u život neimenovane junakinje, pozitivne konotacije vezujući za dobrobit bližnje. Patinirana, starinska socijalistička utopijska atmosfera dnevne sobe i popodnevнog boravka kraj televizora daleko je od idealne porodične situacije, ali u odnosu na stanje raseljenosti deluje i te kako idealistično. U mračnijoj alternativi ovog teksta, pesmi „Body Snatcher“ iz trećeg ciklusa, pesničinja varira temu povratka iz mrtvih, uvodeći topos živog leša.

Pesmom „Zlo“ zatvara se drugi ciklus i istovremeno tematski uvodi u završni, po kome je čitava zbirka imenovana. Funkcionalna ponavljanja i upotreba onomatopeje, lapidarnost i jasna, poražavajuća poenta doprinose tome da ova kratka i koncizna pesma veoma efektno deluje na čitaoca. Zlo je definisano kao temeljna i univerzalna antropološka kategorija, ljudi naizmenično čine i trpe zlo. Zlo je dovedeno u vezu sa zatočenošću i mamurlukom, onim istim čudnim i hipnotišućim mamurlukom koji dovodi do teturanja pod teretom mučne svakodnevice: *u ovoj kutiji / žive mamurni ljudi*. U trećem ciklusu osnovni motiv zbirke je konkretizovan, a dijalogičnost, već spomenuta kao jedna od osnovnih odlika Jovičićkine poezije, najizraženija je kroz oglašavanja *one strange*. U pesmi „Osnovni motiv“ smrt je i eksplicitno oglašena kao centralni, opsativni motiv. Arhaični predački glas s *one strange* objašnjava smisao obreda, a grobni pejzaž praćen je gorkom ironijom i relativizacijom. Folklorni motiv zidanja u temelje razvijen je u pesmi „Arhanđel“, pri čemu lirski glas ironič-

no komentariše postojanost kamene građevine, što korespondira s posvetom prve zbirke *Lutanja*. Posvetom Ocu umesto spomenika privileguje se postojanost reči a ne kamenja, pa ni onog užarenog pod nogama. „Ponavljanje istog“ ilustruje se intimnom lirskom situacijom (*I sa trideset i kusur / Opet spavaš u iznajmljenoj sobi*), ali i invertovanim folklornim lirskim paralelizmom između čoveka i prirode, u čijem je ishodištu propadljivost. Kad je o završnom ciklusu reč, posebno treba istaći tri pesme motivski vezane za život i stvaralaštvo poetički uzornog pisca. Pesme „Piscu“, „Rastanak“ i „Maligni cvet“ motivima mansarde, francuskog hleba, ulice, Holokausta, raka pluća, cigarete, nedovršenog dela, Dubrovnika, kao i asocijacijom na pripovetku „Enciklopedija mrtvih“, egzistencijalnim situacijama raseljenosti i gubitka oca, koje povezuju lirski glas i pisca, dakle, veštim preplitanjem referencijskih i intertekstualnih veza, upućuju na našeg čuvenog pisca, a Srđan V. Tešin, urednik izdanja, već je ukazao na značaj koji za lirski svet Aleksandre Jovičić ima figura Danila Kiša.

U poeziji Aleksandre Jovičić kolektivni centar figurira kao metafora za svet, lažno utočište, mesto za spas koje izneverava. Lirski subjekt rekreira nestali svet asocijativnim umrežavanjem razvijenih pesničkih slika, pokušavajući da rečima fiksira sadržaje svoje svesti. To je lirski svet u kome je umrla bliska osoba *žrtva zavere i kolektivne paranoje*, što je u situaciji raseljenosti i ratnih nemira na više nivoa tačno. Često poželim da se ubijem i drugim danima, / ali najviše nedeljom / jer nedeljom najviše patim / zbog toga što niko više nije srećan – završni stihovi pesme „Nedeljom“ i zbirke *Naše male smrti* reflektuju patnju, koja eskalira u suicidalnim mislima, a zbog toga što se nikad više ne može ponoviti jedno mirno i bezbrižno nedeljno popodne. Nemoguće nedeljno popodne posledica je rasutosti i prekinutog kontinuiteta, a izraz duboko traumatičnih iskustava subjekta. To neostvarivo nedeljno popodne lirska junakinja artikuliše kao osuđeno na nepripadanje i izmeštenost, baš kao što je i ona sama.